

Ivo PRANJKOVIĆ

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ivo.pranjkovic@zg.t-com.hr

JEZIK FRA JERONIMA VLADIĆA

IZVORNI ZNANSTVENI RAD

UDK 811.163.42(497.6-3RAMA=163.42):929VLADIĆ, J.

930.85:271.3(497.6RAMA)

DOI <https://doi.org/10.17234/9789531758635.18>

U ovom prilogu riječ je o životu i djelovanju franjevca Bosne Srebrene fra Jeronima Vladića te o fonološkim, morfološkim, sintaktičkim i leksičkim osobitostima njegova memoarsko-ljetopisnoga djela *Uspomene o Rami i ramskom franjevačkom samostanu*.

1. UVOD

Fra Jeronim Vladić (1848–1923) jedan je od zaslužnijih bosanskih franjevac ne samo za Ramu i ramski franjevački samostan nego i za cijelu provinciju Bosnu Srebreanu, i to, kako ističe fra Ignacije Gavran (usp. Gavran 1994: 75), barem iz triju razloga. Prvo: zato što je bio prvi urednik prvoga franjevačkog lista na slavenskom Jugu *Glasnika bosanskohercegovačkih franjevac* (od drugoga godišta izlazio pod naslovom *Glasnik jugoslavenskih franjevac*), koji je (s malim prekidom) izlazio od 1887. pa sve do 1941. godine. Drugo: zato što je napisao cijeli niz članaka iz crkvene i/ili bosanske povijesti i objavljivao ih u spomenutom listu ili u drugim listovima, posebice u onima koji su se pod drugim imenima izravno nastavljali na spomenuti *Glasnik*, npr. u *Franjevačkom glasniku*, *Serafinskom perivoju*, *Franjevačkom vijesniku*, *Našoj misli* itd. Pisao je također o brojnim zaslužnicima osobito iz povijesti Bosne Srebrene, npr. o fra Anđelu Zvizdoviću, o fra Lovri Karauli, o fra Miji Batiniću, o fra Pavlu Posiloviću, o fra Frani Jukiću, o fra Marijanu Šunjiću i fra Andriji Kačiću Miošiću itd. Međutim treći najvažniji razlog posebnoga isticanja zasluga fra Jeronima Vladića jesu dva njegova djela ljetopisno-povijesne naravi: *Uspomene o Rami i ramskom franjevačkom samo-*

stanu (prvo izdanje Zagreb, 1882) i *Urežnjaci iz Rame* (prvi put objavljeni u *Vrhbosni* 1920. godine, a zatim i u almanahu *Hrvatska duša*, Virje, 1924. i 1925. godine). Oba ta djela zajedno čine nešto što bi se moglo nazvati i svojevrsnim ljetopisom ili kronikom ramskoga franjevačkog samostana, s tim da sadrže mnoštvo i zemljopisnih podataka, i podataka o povijesti Rame i ramskoga samostana, posebno onih (podataka) koji su vezani za brojna tragična stradanja, paleže, iseljavanja franjevaca i naroda iz Rame itd. Osim toga oba djela sadrže puno konkretnih podataka o pojedinim župnicima odnosno gvardijanima u ramskom samostanu ili uopće o franjevcima na ramskom području itd. Ta su dva Vladićeva djela tim važnija što je glavnina pisane ostavštine ramskih franjevaca izgorjela zajedno sa šćitskom crkvom 1942. godine.¹

Zadatak je ovoga priloga da se u njemu potanje istraže osobitosti Vladićeva jezika u djelu *Uspomene o Rami i ramskom franjevačkom samostanu*.² Neće se uzimati u obzir jezik djela *Urežnjaci*³ iz Rame, koje je što se jezika tiče posve slično *Uspomenama*, ali se od njih razlikuje u dosta pravopisnih pojedinosti, što je i razumljivo jer je to djelo nastalo gotovo pola stoljeća poslije *Uspomena*. Tako su npr. *Uspomene* uglavnom pisane morfonološkim (korijenskim) pravopisom, a *Urežnjaci* fonološkim (“fonetskim”), u *Uspomenama* se refleksi dugoga jata načelno pišu kao *ie* (uz dosta pogreška), npr. *tiesan*, a u *Urežnjacima* kao *ije*, npr. *pripovijedati* itd.

2. FONOLOŠKE, PRAVOPISNE I MORFOLOŠKE OSOBITOSTI

Na fonološkoj razini za jezik Vladićevih *Uspomena* karakteristično je da se dugi refleks jata načelno piše kao *ie* (kao što se krajem 19. stoljeća pisalo u okviru zagrebačke filološke škole), npr. *pomiešati* (16),⁴ *dvie* (17), *rietko* (19), *cieli* (20), *vienac* (68), *viest* (170) itd., a kratki refleksi jata kao *je*, npr.

¹ Usp. *Predgovor* fra Stjepana Lovrića u: Vladić (2008a: 7).

² O jeziku fra Jeronima Vladića obranjena je i jedna doktorska disertacija (usp. Novaković 2011), ali se doktorand u njoj uglavnom ograničuje na morfologiju, konkretno na množinske nastavke imenica, na deklinaciju pridjeva, zamjenica i brojeva te na glagolske priloge, uz velik broj uvodnih općih informacija o austrougarskoj i starojugoslavenskoj jezičnoj politici u BiH, o hrvatskoj gramatičkoj tradiciji do kraja 19. stoljeća te o osobitostima jezika pojedinih franjevačkih pisaca do kraja 19. stoljeća (fra Stjepan Matijević, fra Ivan Bandulavić, fra Ivan Ančić, fra Lovro Šitović, fra Filip Lastrić, fra Nikola Lašvanin, fra Frano Jukić).

³ Usp. “Urežnjaci se kod nas zovu oni kratki konci od osnove kod tkala, kada se već otka platno i odrežu se od platna, ter većinom služe za krpljenje” (Vladić 2008b: 9).

⁴ Brojevi u zagradama označuju stranice trećega izdanja *Uspomena* (Rama – Šćit, 2008).

vidjeti (49), *posjetiti* (54), *ljetopisci* (58), *svjedoče* (64), *namjeste* (139) itd. Vladić je međutim u pisanju refleksa jata izrazito nesiguran, pa npr. vrlo često piše *ie* gdje bi trebalo pisati *je*, tj. i u kratkim slogovima ili u slogovima s tzv. produženim jatom, npr. *nariečje* (20), *nasljednici* (36), *biesnilo* (64), *dospjeti* (75), *zvierad* (113), a i obrnuto, tj. piše *je* tamo gdje bi trebalo pisati *ie*, npr. *saljevaju* (40), *odcjepili* (60) *ispovjeda* (72), *pripovjeda* (96), *pljen* (113). Ima također cijeli niz hiper(i)jekavizama, npr. *plietčina* (14), *Lieвно* (15), *Ustjerama* (23), *niesam* (23), u *Spljetu* (137). Iza tzv. pokrivenog *r* Vladić vrlo često piše *ie* umjesto *e* (ili eventualno *je*), npr. *s vriemenom* (21), *pogriješka* (33), *briežuljak* (49), *pogriješke* (sic, pisano s *ije!* 59), *po sriedini* (64), *crpio iz vriela* (64), *kriepost* (107), *potriebita* (147). S druge strane umjesto tzv. ikavskog refleksa u nekim se riječima piše *je*, npr. *htjeo* (150) ili *prispjeo* (170). Da je Vladić u pisanju refleksa jata izrazito nesiguran, svjedoči npr. i to da on na str. 147 piše *pripovjeda*, a samo dva retka niže *pripovieda*. O tome u još većoj mjeri svjedoče i tako krupne pogreške kao što je npr. pisanje pridjeva *svet* s jatom, usp. u tom **svjetom** hramu (128).

U jeziku *Uspomena* razmjerno je dosta i šćakavizama, što je jedna od osobitosti govora Rame,⁵ npr. *zapušćan* (19), *pokojišće* (47), *nedopušćao* (64), *zaišće* (149), *pripušćao* (175), *zapušćan* (179) itd.

Kad je riječ o pravopisnim načelima, treba reći da apsolutno prevladava pisanje po morfonološkom (korijenskom) načelu, osobito na granicama između prefiksalnoga i korijenskoga morfema, što je u potpunom skladu s prethodnom franjevačkom pravopisnom tradicijom, npr. *izključivo* (17), *teško* (19), *podkivaju* (25), *izpod* (29), *sbor* (52), *odpor* (63), *teška razpra* (77), *odpasti* (82), *odtjerali* (83), *izmuzti* (88), *mrzko* (104), *izsjekao* (125), *razsađene i razširene* (163) itd., ali ima i pisanja po fonološkom načelu (što je također u skladu s franjevačkom tradicijom), npr. *otkad* (19), *šipka* (38), *ropstvo* (119), *nepodopštine* (128). Štoviše, fonološki se piše i u nekim primjerima u kojima se ni danas ne piše, npr. *Imocki* (100).

Na morfološkoj razini upada u oči prije svega vrlo česta poraba starih množinskih oblika imeničke sklonidbe, npr. *prepleten je brojnim brežuljci* (14), *na posielih* (20), *u nekakvih zidinah* (25), *prema Rumbocim* (28), *po šikarah obrastlih mašinom* (28), *razore Katolikom crkve, a Franjevcem prebivališta* (63), *nad bolesnima moli* (81), *pri neugodnima posjetami i navalami* (91), *sa onimi visokimi podzidami* (182) itd.

Relativno često rabe se i oblici tzv. kratke množine i u onim riječima u kojima danas posve prevladava poraba oblika tzv. duge množine, npr. *bosan-ski bani i kralji* (38), *kralji ugarski* (72), *bezi kopčićki* (157) itd.

⁵ Šćakavizam je posebno svojstven govornima zapadnoga dijela ramske kotline, gdje se npr. govori *pušćati*, *kosišće*, *pušćenica*, *ognjišće* i sl. (usp. Okuka 1983: 64–65).

U skladu je s prethodnom franjevačkom tradicijom i relativno česta poraba aorista i imperfekta, npr. *izmisliš joj i skovaše grb* (38), *stanovahu u samostanah* (60), *samostan poharaše, porobiše i sve [...] odnesoše* (86), *štono se drugamo bojahu glavi i životu* (87), *oni se misliše opet amo povratiti* (136) itd.

Glagolski prilozi i glagolski pridjevi javljaju se nerijetko kod Vladića u arhaičnim oblicima, npr. *izuzam Zenicu* (14), *počmav od brda Kolivrata* (15), *da je upravo tude zub našast* (27), *našast pri razkapavanju ruševina* (49–51) i sl.

I neki se prijedlozi javljaju u arhaičnim oblicima ili imaju značenja u kojima se danas ne javljaju, npr. *izim muhamedanaca* (16), *brez ikakve daljne začine* (16), *nuz rieku Ramu* (23), *govoriti ob ovom samostanu* (45), *a češće krat su s ovakih promjena postradali i jedni i drugi* (60), *poleg toga sv. Sbor Ramu dosudi biskupu bosanskomu* (76), *prama nebu preliču* (130), *nuz ovu kuću* (163) itd.

3. SINTAKTIČKE OSOBITOSTI

Na sintaktičkoj razini treba spomenuti čestu porabu participijskih konstrukcija, koja je također u skladu s prethodnom franjevačkom tradicijom, npr. *ne budući vješt poslu, ne plativ mu se trošak, morade još iste godine taj posao napustiti* (23), *čovjek predstavljajući lovca za kojim ide vižle* (28), *banovina, imajuća svoga bana* (35), *a u njemu ruka držeća sablju* (39), *grad pripadajući kneževini sv. Save* (40), *mnogi samostani do ovog doba spadajući na vikariju bosansku* (51), *popis samostana u bosanskoj franjevačkoj pokrajini obstojećih* (59), *stanovahu u samostanah ležećih u Hrvatskoj* (60), *da si prisvoji neke krajeve ležeće na turskom zemljištu* (81), *novodošavši na Bosnu vezir* (100), *da im plate dugove utekavših dužnika im fratara ramskih* (137), *poče napastovati njihovu ostavšu braću, poimence onu stanujuću u samostanu fojničkom* (138), *ovaj neimaduć platiti, oduzmu mu na silu zemlju i kuću* (150).

Puno su rjeđe kod Vladića infinitivne konstrukcije, bilo konstrukcije akuzativa s infinitivom, npr. *ugledav ih prije dolaziti prama samostanu* (91) ili *da je ovaj narod pustio glavinjati brez sveštenika* (148), bilo druge infinitivne konstrukcije, npr. *već vidimo veselo poskakivati* (120), *Ali Turčinu se hoće imati svoj novac* (138) i sl.

Još je rjeđa kod Vladića poraba zamjenica i pridjeva srednjega roda u množini umjesto u jednini (utjecaj latinskoga jezika) i uglavnom je vezana za izričaj *ova* (ili *sva*) *potrebita*, npr. *da si ova potrebita pribave* (15), *išao narodu misu reći i ostala potrebita* (103), *koji je dielio ovomu narodu potriebita za spas duše* (147).

Kad je riječ o redu riječi, kod Vladića često susrećemo atribute koji dolaze u postpoziciji, npr. *brez dozvole vikara bosanskoga* (54), *iz mulaluka sarajevskoga* (63), *kralji ugarski* (72), *gore ramske* (74), *dužnosti biskupske* (77), *vikari duvanjski* (83), *trag imenu kršćanskomu* (100), *u narodu ovomjestnom* (104), *iz pismohrane samostana sinjskoga* (108), *neuspjeh oružja sultanova* (113), *novac uzajmljeni* (115), *rasap imovine samostanske* (118), *bies turski* (145), *patriarh grčki* (146), *Turci prozorski* (160), *općina redovnička samostana fojničkoga* (162), *narod Izraelov* (169) itd.

Vrlo je karakteristična za red riječi u *Uspomenama* izrazito česta poraba konstrukcija s nesročnim atributima (tj. atributima koji imaju oblik genitiva, kojega drugog kosog padeža ili prijedložno-padežnoga izraza) u kojima atributi dolaze ispred imenica na koje se odnose, katkada i posve udaljeni od njih (što je izrazito obilježen red sastavnica), npr. *nešto kao primjerom naveden svojih na makarskoj biskupskoj stolici predšastnika* (77), *ovaj bio dužda mletačkoga izaslanik* (88), *za vrhovnog u zakonu vladara* (93), *sinjskoga samostana arkiv* (95), *prvi poslie ovog požara gvardian* (98), *neimajući nikakve ine do ove sa malim odveć brojem duša župe* (103), *u kom stanuje njegove majke čudotvorna slika* (104), *diže silnu i nigda u tolikom broju na kršćanstvo vođenu vojsku* (111), *ostavivši netaknutu najbogatiju u Bosni knjižnicu* (117), *na dvanaest osamuglastih od tesana kamena stupova* (176) itd.

I kod Vladića, kao i kod svih starijih franjevačkih pisaca, osobito ljetopisaca 18. stoljeća, česte su rečenice ili surečenice (klauze) u kojima glagoli dolaze na sam kraj konstrukcije (što se tumači i utjecajem latinskoga reda riječi), npr. *samostan, oplienjen, zapaljen i porušen bude* (67), *dok napokon nije bio prisiljen zulumom posve kraj ostaviti* (72), *da su se amo pružali i biskupsku vlast vršili* (78), *da im s njiva škodljive živine ili molitvom ili škropljenjem vode odgoni, što je on s velikim uspjehom na čudo nevjernikom obavljao* (81), *nesrećom iskrnjega srce si razblaživali i na njoj krvničko svoje oko pasli* (117), *onamo nam je, djeco moja, hrabri sinci kršne Dalmacije poći* (120), *koji su prisiljeni bili i od samih svojih protivnika nuz velike kamate novac pozajmiti i dug na se naprtiti* (129), *Ali trebalo je ovdje sada milom ili silom prodrieti i nakanu o podignuću nove župe izvesti* (160), *Ovaj je valjani župnik i kuću za spomenutog kmeta napraviti dao* (168) itd.

4. LEKSIČKE I STILSKE OSOBITOSTI

Na leksičkoj razini kod Vladića susrećemo povelik broj riječi ili oblika (regionalizama) koji su uporabno vezani za Bosnu i Hercegovinu ili riječi i oblika (lokalizama) koji su vezani za ramski kraj, npr. *ovdalen* (15), *krasta-*

vica (16), *stojati* (24), *tude* (27), *mašina* (= mahovina, 29), *razmititi se* (usp. *da bi se jedva dva natovarena konja na njemu razmitila*, 30), *salazi k riesti* (31), *ovdale* (31), *pred menom* (33), *kašnje* (48), *letiti u Carigrad* (93), *nove namete navrgoše* (115), *mica* (= zamka, usp. *da nam je gvardian nevjeru učinio i mice zapeo*, 123), *očikaše* (123), *razgrabili i razjagmili sve* (129), *dóšlo* (= pridošlica, dotepenac), usp. *a kmeti da su došle*, 146), *odkalen* (173) itd.

Ima relativno dosta i turcizama, npr. *šveltelija* (= breskva, 15), *džamija* (17), *haramija* (= razbojnik, 20), *serdar* (= satnik, 20), *halvatan* (= prostran, 21), *turbe* (27), *vezir* (40), *pašaluk* (40), *sandžak* (40), *kadija* (41), *muselim* (= oblasni upravitelj; pašin zastupnik, 41), *mulaluk* (= nadležno područje mule, kadije, 63), *emir* (= prvak, vlastelin, 63), *begler-beg* (63), *zulum* (70), *janjičari* (68), *čehaja* (= pomoćnik, zastupnik paše, 140), *džuluz* (= džulus, namet koji su bosanski franjevci morali davati prilikom dolaska novoga vezira u Travnik, 140), *baskija* (= žioka, 159), *kavaz* (= stražar, policajac, 159), *bašaluk* (166), *muhtar* (= starješina mahale, seoski starješina, 170), *kahvedžija* (170), *mazbata* (= zapisnik, 170), *ferman* (170), *hat* (tj. *at*, 181) itd.

Mnogi su turcizmi objašnjeni i u samom tekstu, pa ta objašnjenja funkcioniraju kao tzv. kontaktni sinonimi. Uz turcizme tako su objašnjeni i nazivi koji su podrijetlom iz drugih jezika (osobito iz latinskoga) za koje je Vladić mislio da neće biti dovoljno razumljivi njegovim čitateljima, npr. *raž* (*hrz*, 14), *šilj* (*avena*, 14), *ašlame* (*krupne, kalemljene trešnje*, 16), *bar* (*panicum*, 15), *vikaonica* (*minaret*, 17), *veliki Ahar* (*domaća gostiona*, 17), *došao na eglenu* (*razgovor*, 17), *hrmza* (*auripigmentum*, tj. altumbaš, žuti arsenov blistavac 23), *sielo katarske oblasti* (*kajmakamluk*, 26), *medžlis* (*vieće*, 26), *udut* (*međa, granica*, 40), *Skoplje* (*Uzko polje*, 47), *pokojišće* (*grebje*, 47), *ne samo katolike* (*latin minlet*, 93),⁶ *sa velikim mnoštvom zaptija* (*oružnika*, 100), *postane članom ravnajućeg državom starješinstva* (*definitorium*, 103), *odžake* (*dvorove*, 121), *od sablje telutom* (*tupimice*, 124), *kroz badžu* (*dimnjak*, 138), *sveđer ju smatrali tekijom* (*samostan, zavod*, 140), *nemoj hašat* (*tajiti*, 150), *kroz žensku sobu* (*harem*, 154), *ugledaju svu kapelu* (*župni stan*, 156), *muštuluk* (*dar za novu viest*, 170), *da to muhtari svih sela izpred svojih seljana osobno prikažu na ukjumu* (*kotarska oblast*, 170), *ruharnica* (*sakristija*, 174) itd.

U *Uspomenama* ima i dosta riječi ili oblika koji su s današnjega stajališta ili posve ili djelomice zastarjeli, tj. ima dosta arhaizama, npr. *okrugla na spodobu kotla* (14), *samo jedan krat* (= jedanput, 16), *oli* (= li, usp. *oli uprav da rečem* (17), *nije nauprav zapamtio* (19), *većom stranom* (= većinom, usp.

⁶ Trebalo bi da stoji *latin milet!*

a stasa većom stranom visoka, 19), *međuto* (21), *ostanci rude* (= ostaci, 23), *nađe nekoliko radina* (= radnika, 26), *jošter* (28), *podrtine grada* (= razvaline, 29), *hotjeli* (36), *bo* (= jer, usp. *Veli bo Klaić* (36–37)), *stolica* (= prijestolnica, usp. *po prienosu vezirove stolice*, 40), *zadnjokrat* (45), *običajan* (= uobičajen, usp. *obnašala običajne samostanske i dušobrižničke službe*, 55), *uzgor* (usp. *evo ga opet uzgor zdrava i čitava*, 59), *koli ... toli* (usp. *koli u domaćih toli u vanjskih ljetopisih*, 61), *indi* (= dakle, 67), *posao ovršiti* (72), *uvaživ ovaj utok biskupa* (76), *iz tolike dalečine* (78), *dokoliti* (= udovoljiti, usp. *da može dokoliti potrebam podčinjenog si stada*, 81), *nastupnik* (= nasljednik, usp. *njegov vriedni nastupnik*, 82), *ovaj par* (= ovaj put, usp. *koji ovaj par nije bio zapaljen*, 88), *stopram* (= tek, 91), *građa* (= gradnja, usp. *a dalnja građa proslieđena*, 96), *kuhač* (= kuhar, usp. *našav u jelu, neobzirom kuhačevim, upalu košticu* (103–104), *izgibao* (= pogibelj, usp. *videć svoju izgibao* (115), *utežan* (= obrađen, usp. *kosnice preskupim novcem pribavljene i krvavim znojem utežane*, 129), *podvornica* (= zemljište pod kućom, pod “dvorom”, potkućnica, usp. *ostavlja najpomniji obrađene podvornice*, 129), *suputnik* (= sporedni put, suputak,⁷ usp. *izlazi iz suputnika, trči hitrim skokom*, 130), *usilovan* (= prisiljen, usp. *usilovani biše ostaviti svoju domovinu*, 136), *stranom ... stranom* (= dijelom ... dijelom, usp. *stranom pomoreni biše, a stranom pomrše od gladi* (145), *povrtalj* (usp. *zasadi nešto povrtalja*, 149), *prenačiniti* (usp. *Ovaj mu mogućnik daje dozvolu da može stan prenačiniti*, 159), *pohodnja* (usp. *tome je trebalo dati pohodnju i to bar dukat*, 171), *sveđer* (= uvijek, usp. *ovdje je sveđer veliki strah vladao* (175), *lasno* (usp. *koje je lasno izbrojiti*, 177), *tekar* (usp. *što tekar onda, ako si nakanio iz ove kotline dalje niz prodolje Rame prama Neretvi i Jablanici?*, 181).

Navedene arhaične riječi i oblici uglavnom se javljaju i u drugim starijim franjevačkim spisima. Ima međutim kod Vladića i riječi čije će značenje suvremeni čitatelj teško razumjeti i iz konteksta, pa će morati posegnuti npr. za Akademijinim Rječnikom. Takve su npr. riječi *bajok* (= papinski mjedeni novac, usp. *štetovao 80.000 bajoka*), *priuba* (= prilično, dosta, donekle, usp. *od Vrana do Vratne gore sa mnogobrojnim narodom, koji nije bilo moguće bar priuba posluživati*, 163–164),⁸ zatim riječ *habatiti* (ili *abatiti*, tj. zadesiti, sresti, usp. *nebi li tude koga habatio, po kom bi poručio gvardianu, da će mu doći s vojskom na večeru*, 121)⁹ ili primjerice riječ *ušikati* (= uzrokovati san, tal. *addormire*, usp. *sve u tihi i mili prvi san ušikala*, 104).

⁷ U Rječniku JAZU (ARj) riječ *suputnik* nije zabilježena u tom značenju, ali jest riječ *suputak*.

⁸ Riječ *priuba* zabilježena je u ARj uz napomenu da joj postanje nije jasno.

⁹ Tu sam riječ u svom rodnom kraju (Kotor Varoš u BiH) čuo u obliku *nabatiti* (što je vjerojatno nastalo analogijom prema *naići*, *nabasati*, “*natrefiti*”).

Ima kod Vladića i riječi koje bismo zbog njihove rijetkosti, bar s današnjega stajališta, mogli smatrati i novotvorenicama (neologizmima). Neke je od tih riječi bez sumnje načinio i sam Vladić, npr. *onomjestan* (usp. *muhamedanci onomjestni*, 77), *rudokopnja* (22), *razasutje* (24), *usporito* i *vrelište* (usp. *ter se ovdale usporito penjala uz Vratnu goru do vrelišta Neretvice*, 31), *pustošan* (usp. *pustošno mjesto*, 48), *stabarje* (57), *umišljen* (= izmišljen, usp. *umišljeno ime*, 60), *pripomenak* (usp. *brez ikakva pripomenka*, 60), *mrtvačka knjiga* (= matica umrlih, 66), *mučenicoslavlje* (= martirologij, usp. *sa mučenicoslavljem reda franjevačkoga*, 66), *neutrudiv* (= neumoran, usp. *sa revnim i neutrudivim biskupom makarskim*, 72), *četimice hrlili* (81), *pohodani* (usp. *crniji joj sjašiše pohodani*, 86), *zimina* (= zimovanje, usp. *pred zimu odsele razbojnici na ziminu*, 86), *malica* (= manjina; mala količina, usp. *malica napadača*, 92), *podharčiti* (usp. *u kome mu se dozvoljava podharčiti ne samo katolike* (93), *ostojke* (= stojeći; uspravno, usp. *ostojke bi stala*, 96), *razredba* (= raspoređivanje, raspored, usp. *čini razredbu i promjenu članova*, 98), *stravan* (= ustrašen, usp. *ter ih ovako stravne pohvataju*, 106), *poukovanje* (usp. *da im je poslalo pismo puno sažaljenja i poukovanja*, 107), *ubježe u Drinopolje* (113), *stare lije i domišljavci* (121), *boljak* (= boljitak, usp. *za boljak i napredak stvari*, 128), *kosnice* (= košene livade, 129), *na vatrištu ognja* (130), *slapovito* (usp. *slapovito padajući niz kamenje valja se do Rame*, 148), *pokojišće* (= groblje, 152),¹⁰ *prišlac* (usp. *namigne odmah svom momku, da probode prišlaca*, 154), *podignuće župskoga stana* (155), *urođenici* (usp. *počeo se je odsada narod silno množiti što urođenici, što pridošlicami*, 157), *obhrđala i počela se rušiti* (157), *gladnik* (usp. *podmitio sve one mnogobrojne gladnike*, 157), *samosilje* (usp. *po ukinuću*

¹⁰ Uz tu riječ, kojom se naziva, ili se bar nazivalo, groblje “na glavici više sela Ustjerame”, Vladić dodaje i dosta opširnu bilješku koja, između ostaloga, svjedoči o njegovu velikom interesu za jezikoslovnu problematiku. Ta bilješka u cijelosti glasi: “Ime ovom greblju, mislim da je od starina ostalo, i nije se ljepšim imenom moglo nazvati našim hrvatskim jezikom groblje izim *pokojišće*, u kome leže pokojni. Eto onom g. liepa našega naziva groblju, štono negdi u Katoličkom Listu od t. g. žali, da ne imamo naškoga naziva groblju, kao što u Hercegovini hitro izgovaraju, pošto je i došlo do (treba: od, prim. I. P.) glagolja grebsti, a inače svi mi drugi velimo groblje, što mislim, da nije posve pravilno ni etimologički” (152). O Vladićevu interesu za filološku problematiku svjedoči i ovaj ulomak iz također opširne bilješke pod brojem 14: “Ovdje stanuju bezi Dugalići, inače zvanj Čorbadžići, kojih jedna obitelj ima kod Kreševa u selu Crkvenjaku, a jedna u Livnu u selu Žiroviću. Od ove zadnje jedan je imenom Avdi-beg uzrokom bio groznog umorstva, počinjenog na 76-godišnjem starcu Franjevcu o. Lovri Karauli dne 20. srpnja 1875. Odveć je stara ova obitelj u Bosni tako, da ju nalazimo u domaćih ljetopisih turske godine 960., a to je naša 1552., gdje jedan od ove obitelji imenom Malkud-beg Dugali sjedi na bosanskoj vezirskoj stolici. Sva je prilika, da nisu starinom Bošnjaci, nego doseljeni Osmanlije, koji kašnje Dugali dokončaše na ć, od kojih se selo prozove Dugalića selo, a potle za kraći izgovor Duge” (164).

bašaluka i javnog samosilja, 166), *omaljušan* (usp. *omaljušno oblo kamenje*, 179), *izlaguman, steći* (usp. *budu izlagumane i izrazbijane one omašne steće stiene*, 182) itd.

Vladić je izrazito sklon porabi brojnih frazeologizama, usporedaba, metaforičnih izričaja, posebice onih koji su pučkoga podrijetla odnosno onih koji su svojstveni usmenoj (narodnoj) književnosti, ponajviše narodnim poslovičama, koje i izrijekom spominje (u citatu sa stranice 138), npr. *dohvaća gusle javorove i gudalo drvo šipurovo* (20), *u vrh Vrana po viš Duvna ravna* (20), *stajala kano šipka nuz bubanj* (38), *samostan ostao pust kao špilja* (86), *jednoć zanjuši za njega crna jastreбина i nemilo se na nj zaleti razgoneći okrutno mirne golubice* (87), *na vrat na nos letiti u Carigrad* (93), *ali se uhvala i odoliti ne poznajući si udesa ni sudbine koja joj se iza brda valja* (110), *ali biela ne uzimlju Beča* (113), *oštro gvožđe ne gladi milo šije, nego žari i peče* (119), *šilo za ognjilo* (120), *makar treći dan kruha ne jeli* (121), *prevari se, ujela ga guja, hitrim nogam dade vatru* (121), *potucati se od nemila do nedraga* (128), *dug izgoriti ne može, jer izgoriv sgrada, veli poslovica, dug pobjegne kroz badžu* (138), *izčikali kao ozebao sunca* (173), *zli putevi bili su turski gradovi a bezputi bedemi* (179), *sa cestom u Jablanici, štono je za vrijeme turske vlade i ovoj opuhala kesu i narodu popila krv* (182).

Vladićeve su *Uspomene* pisane i s očiglednim književnim pretenzijama i imaju mjestimice neospornu književnoumjetničku vrijednost. O tome, između ostaloga, posebno svjedoči ovih nekoliko izrazito poetski intoniranih ulomaka:

(1) ovaj iznenada crni osvanuše dani, a crniji joj sjašise pohođani, mrki vuci, carski janjičari, štono nasruše na samostan u pol biela dana, dok redovnici u najljepšem miru, ništa ne sluteći, korom hljeba kriepljahu si tielo (86).

(2) Dne 15. listopada, kada je mrkla noć po obzorju prostriela svoja tamna krila, a sve u tihi i mili prvi san ušikala, osvetniku se neda na spavanje ni počinak sve da bi i hotio, nego sa opakom družinom diže se i sprema na još opačije djelo (104).

(3) Odoše Franjevci i narod iz Rame, a ova ostade pusta, gluha i niema. Crkva i samostan ostadoše vječitim garištem za spomen negdanjeg stana redovničkog, a sada za obitavanje sovam, gavranom, gušterom i zmijam (131).

(4) Poslie nekoliko godina dođe fratar u Ramu i nastani se pod stienom na desnoj obali rieke Rame, gđeno potok Nešnica prodire iz klanca kroz kamen i slapovito padajuć niz kamenje valja se do Rame. Od ovog slapa i selo je dobilo ime Proslap (148–149).

5. ZAKLJUČAK

Iz svega što je rečeno vidljivo je da je djelo fra Jeronima Vladića *Uspomene o Rami i ramskom franjevačkom samostanu* pisano jezikom koji po mnogim osobitostima izravno nasljeđuje jezik prethodnih franjevačkih pisaca iz 17. i 18. stoljeća, s tim da je, kad je riječ o nekim morfološkim obilježjima (posebno u pisanju starijih deklinacijskih množinskih oblika) te kad je riječ o pravopisu, Vladić nastojao primijeniti temeljna načela zagrebačke filološke škole, ali da je u tome bio prilično nesiguran i nedosljedan (posebno u nekim konkretnim pravopisnim rješenjima). Osim toga Vladić u spomenutom djelu, kao u ostalom i u drugim svojim brojnim djelima, pokazuje izrazitu sklonost prema pisanom načinu izražavanja, prema jeziku kojim se znalački i spretno služi te očituje visok stupanj literariteta kakav je svojstven ponajboljim spisateljima iz bogate kulturne povijesti franjevačke redodržave Bosne Srebrene.

IZVORI I LITERATURA

- ARj = Daničić, Đuro i dr. [ur.]. 1880–1976. *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I – XXIII*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Gavran, fra Ignacije. 1994. Uzoran misnik (Fra Jeronim Vladić, 1848–1923). U: Gavran, fra Ignacije. *Putovi i putokazi (II)*. Livno: Svjetlo riječi, 73–77.
- Ignjatović, Dušanka. 1957. Ispitivanje govora u oblasti Klis–Sinj u Dalmaciji i Gornje Rame u Bosni. *Glasnik Srpske akademije nauka VIII/2*, 186–187.
- Ivić, Pavle. 1959. O deklinacionim oblicima u srpskohrvatskim dijalektima. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu IV*, 186–215.
- Ivić, Pavle. 1960. O deklinacionim oblicima u srpskohrvatskim dijalektima. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu V*, 75–97.
- Jelenić, Julijan. 1928. Vladić fra Jeronim. *Franjevački vijesnik 35/3*, 82–86.
- Kovačić, Anto Slavko. 1991. *Biobibliografija franjevaca Bosne Srebrene. Prilog povijesti hrvatske književnosti i kulture*. Sarajevo: Svjetlost – Narodna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine – Franjevački provincijalat Bosne Srebrene.
- Kuna, Herta. 1973. O jeziku bosanske franjevačke književnosti. *Pregled LXII/4*, 539–546.
- Kuna, Herta. 1986. Bilješke o jeziku bosanskohercegovačke periodike austrougarskog vremena. *Književni jezik 15/3–4*, 274–279.
- Matković, Jakov. 1896. *Bibliografija bosanskih franjevaca*. Sarajevo: Nakladom Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu.

- Novaković, Šimun. 2011. *Neka obilježja jezika fra Jeronima Vladića s posebnim osvrtom na prožimanje jezičnih normi u BiH krajem 19. i početkom 20. stoljeća*. Doktorski rad. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Okuka, Miloš. 1983. *Govor Rame*. Sarajevo: Svjetlost.
- Pranjковиć, Ivo. 1999. Fra Frano Jukić i hrvatska jezično-pravopisna tradicija u BiH. U: *Mostarski dani hrvatskog jezika* [gl. ur. Vrljić, Stojan]. Mostar: Institut za hrvatski jezik, književnost i povijest – Pedagoški fakultet, 105–119.
- Pranjковиć, Ivo. 2000. *Hrvatski jezik i franjevci Bosne Srebre*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Pranjковиć, Ivo. 2008. *Franjevačko spisateljstvo na hrvatskome jeziku*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Vladić, fra Jeronim. 2008a. *Uspomene o Rami i ramskom franjevačkom samostanu* (treće izdanje). Ščit: Franjevački samostan Rama.
- Vladić, fra Jeronim. 2008b. *Urežnjaci iz Rame* (treće izdanje). Ščit: Franjevački samostan Rama.
- Vladić, Jeronim. 2005. U: *Hrvatska književnost Bosne i Hercegovine u drugoj polovici XIX. i početkom XX. stoljeća* [prir. Musa, Šimun], Sarajevo: Matica hrvatska i Napredak, 19–33.

Language of the friar Jeronim Vladić

The focus of this paper is on the life and work of the Franciscan from Bosna Srebrena, friar Jeronim Vladić, and on the phonological, morphological, syntactic and lexical traits of his memoirs/chronicle titled *Uspomene o Rami i ramskom franjevačkom samostanu* (Memories of Rama and the Rama Franciscan Monastery).